

# Báo Thanh Niên ra đời - kết quả tất yếu về hoạt động tư tưởng của Nguyễn Ái Quốc tiến tới thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam

TS. LÊ ĐỨC HOÀNG

Học viện Báo chí và Tuyên truyền; Email: hoangbtgtw@gmail.com

Nhận ngày 4 tháng 4 năm 2025; chấp nhận đăng tháng 6 năm 2025.

**Tóm tắt:** Báo Thanh Niên ra đời thể hiện kết quả tất yếu về hoạt động tư tưởng của Nguyễn Ái Quốc tiến tới thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam. Hoạt động, đóng góp của Báo không chỉ có ý nghĩa đối với cách mạng Việt Nam lúc bấy giờ mà còn gợi mở nhiều vấn đề cho hoạt động báo chí cách mạng hiện nay. Bài viết này bàn luận về một số nội dung đó.

**Từ khóa:** Nguyễn Ái Quốc; Báo Thanh Niên; chủ nghĩa Mác - Lênin; tuyên truyền cách mạng.

**Abstract:** The emergence of Thanh Nien Newspaper was an inevitable result of Nguyen Ai Quoc's ideological activities leading up to the founding of the Communist Party of Vietnam. The newspaper's operations and contributions were not only significant to the Vietnamese revolutionary movement at the time but also offer valuable lessons and insights for revolutionary journalism today. This article discusses several of these key aspects.

**Keywords:** Nguyen Ai Quoc; Thanh Nien Newspaper; Marxism - Leninism; revolutionary propaganda.

## 1. Báo Thanh Niên ra đời - sự kết hợp giữa ý chí của Nguyễn Ái Quốc với yêu cầu tất yếu của cách mạng Việt Nam

Trên thế giới, những hình thức sơ khai về báo chí xuất hiện từ thời cổ đại<sup>(1)</sup>. Nhưng ở Việt Nam, Báo Gia Định do Trương Vĩnh Ký thành lập tại Sài Gòn, ra số đầu tiên ngày 15/4/1865, được đánh giá là tờ báo viết bằng chữ Quốc ngữ đầu tiên. Tiếp đó, xuất hiện nhiều tờ báo có tính chuyên biệt, như: Thông loại khóa trình (về văn hóa, 1888), Đại Nam Đồng Văn (chữ Hán, 1892), Báo Nông Cổ Mìn Đàm (về kinh tế, 1901), Đại Việt Tân Báo (1905), Nữ giới chung (về phụ nữ, 1917) rồi Phụ Nữ Tân Văn (1929) và Phụ Nữ Thời Đàm (1930), Tiếng Chuông rè (tiếng Pháp La Cloche Fêlée, 1923), Tiếng Dân (1927), Câu Âm (1935) và nhiều tạp chí, như: Đông Dương Tạp chí (1913), Nam Phong Tạp chí (1917)... với ngôn ngữ, nội dung, hình thức khá phong phú, đa dạng. Nhưng Báo Thanh Niên do lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc sáng lập tại Quảng Châu (Trung Quốc), ra số đầu tiên ngày 21/6/1925 mới là tờ báo khai sinh ra nền Báo chí Cách mạng Việt Nam.

Báo Thanh Niên ra đời không ngẫu nhiên, không tự phát mà là kết quả tất yếu, thể hiện logic biện chứng

bởi mối liên hệ nhân - quả trong chuỗi các sự kiện hoạt động tư tưởng của Nguyễn Ái Quốc, từ ý tưởng tìm kiếm, khảo cứu, lựa chọn, chất lọc yếu tố phù hợp với hoàn cảnh Việt Nam đến việc thực hiện nhiệm vụ truyền bá chủ nghĩa Mác - Lênin, chuẩn bị các điều kiện thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam. Trong đó, Báo Thanh Niên là cầu nối, phương thức chủ yếu để hiện thực hóa tư tưởng: "Bây giờ học thuyết nhiều, chủ nghĩa nhiều, nhưng chủ nghĩa chân chính nhất, chắc chắn nhất, cách mệnh nhất là chủ nghĩa Lênin" và "chỉ có chủ nghĩa xã hội, chủ nghĩa cộng sản mới giải phóng được các dân tộc bị áp bức và những người lao động trên thế giới khỏi ách nô lệ"<sup>(2)</sup>, đem những tư tưởng này giúp đông đảo công chúng Việt Nam biết, hiểu, tin và tích cực hành động cách mạng.

Với nhãn quan chính trị sắc bén, qua trải nghiệm nhiều quốc gia trên thế giới, tiếp xúc nhiều giai tầng xã hội và cung bậc văn hóa Đông - Tây, Nguyễn Ái Quốc sớm nhận thức và tận dụng vai trò, sức mạnh của báo chí trong hoạt động cách mạng. Thời gian ở Pháp (4/1921 - 6/1923), Nguyễn Ái Quốc chủ yếu mở đường đưa chủ nghĩa Mác - Lênin vào Việt Nam, trọng tâm thức tỉnh tinh thần cách mạng ở dân chúng.

Bởi vậy, Người một mặt dùng phương tiện sẵn có của các tổ chức chính trị cánh tả ở Pháp, đặc biệt báo chí có lập trường dứt khoát theo đường lối Quốc tế Cộng sản; mặt khác, Người viết bài đăng Báo Nhân đạo (L'Humanité) - cơ quan ngôn luận của Đảng Cộng sản Pháp và Báo Đời sống công nhân (La Vie Ouvrière) - cơ quan ngôn luận của Tổng Liên đoàn Lao động Pháp (vì hai tờ báo này có ảnh hưởng rộng lớn nhất trong công nhân, người lao động Pháp và ở hải ngoại). Qua đó, Người chỉ rõ tuyên truyền cách mạng cần tiến hành dưới sự lãnh đạo, đôn đốc của Đảng, sử dụng nhiều hình thức, như: báo chí, diễn đàn, hội nghị, kịch, diễn thuyết... phù hợp với đặc điểm đối tượng<sup>(3)</sup>.

Tiếp đến thời gian ở Liên Xô (6/1923 - 12/1924), Nguyễn Ái Quốc phác thảo nét lớn về chiến lược cách mạng trên cơ sở vận dụng sáng tạo chủ nghĩa Mác - Lênin vào hoàn cảnh cụ thể Việt Nam. Đặc biệt, khi hoạt động ở Quảng Châu (Trung Quốc) từ ngày 11/11/1924, Nguyễn Ái Quốc hiện thực hóa vai trò của báo chí gắn với tổ chức cách mạng do mình sáng lập. Điều này được Người viết rõ trong Thư gửi Ban Chấp hành Quốc tế Cộng sản ngày 11/4/1924 rằng: □Tôi sẽ đi Trung Quốc để tìm cách liên lạc với đất nước tôi□, □Tiếp xúc với các tổ chức đang tồn tại ở đó và tổ chức một cơ sở thông tin và tuyên truyền...□<sup>(4)</sup>. Để làm điều đó, Nguyễn Ái Quốc có lịch trình theo từng bước từ việc tiếp xúc, tìm hiểu những người yêu nước Việt Nam đang hoạt động ở Trung Quốc đến việc thành lập tổ chức Cộng sản đoàn làm hạt nhân, bước tiếp là thành lập Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên và đặt nó trong mối liên hệ với cách mạng Đông Nam Á - tức là thành lập Hội Liên hiệp các dân tộc bị áp bức, rồi tới việc thành lập Báo Thanh Niên làm cơ quan ngôn luận của Hội thanh niên. Đây là một sự kiện tất yếu trong chuỗi các sự kiện hoạt động tư tưởng của Nguyễn Ái Quốc, có diễn biến từ khi quyết định lựa chọn con đường cách mạng vô sản (7/1920) đến việc truyền bá con đường cách mạng về nước (1921-1930) và kết thúc bởi sự kiện thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam (2/1930).

Báo Thanh Niên ra đời đánh dấu xuất hiện tờ báo chính trị, chính thống phục vụ công tác tư tưởng vô sản, trực tiếp truyền bá, làm cho chủ nghĩa Mác - Lênin kết hợp với phong trào công nhân và phong trào yêu nước, cho ra đời Đảng Cộng sản Việt Nam tháng 2/1930. Bởi vậy, có thể khẳng định, Báo Thanh Niên là sản phẩm chủ quan của Nguyễn Ái Quốc và cộng sự, nhưng xuất

phát từ yêu cầu tất yếu khách quan của Cách mạng Việt Nam và tính phổ quát về vai trò của báo chí đối với tuyên truyền cách mạng. Điều đó được V.I. Lênin chỉ rõ: Bước đầu tiên và cuối cùng tiến tới thành lập tổ chức mong muốn, sợi dây chính phải là việc thành lập tờ báo chính trị và nếu chúng ta nắm được nó sẽ có thể không ngừng phát triển, củng cố và mở rộng tổ chức ấy. Trước hết chúng ta cần là tờ báo, vì không có nó sẽ không thể tiến hành tuyên truyền, cổ động cách mạng một cách có hệ thống<sup>(5)</sup>.

## 2. Báo Thanh Niên hoạt động - hiện thực hóa mục tiêu cách mạng của Nguyễn Ái Quốc

### Về mục đích thành lập và nhân sự chủ yếu:

Báo Thanh Niên do Nguyễn Ái Quốc sáng lập và trong Ban biên tập có các uỷ viên Tổng bộ Thanh niên như Lê Hồng Sơn, Hồ Tùng Mậu, Lê Duy Diễm... Đây là cơ quan ngôn luận của Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên, làm phương tiện tuyên truyền cách mạng. Tòa soạn tại ngôi nhà số 13 (nay là số 248 - 250) đường Văn Minh, thành phố Quảng Châu, tỉnh Quảng Đông, Trung Quốc. Theo Nguyễn Ái Quốc viết trong báo cáo gửi Quốc tế Cộng sản ngày 3/6/1926, đây là tờ báo tiếng Việt, xuất bản hằng tuần, nhưng do khó khăn khách quan nên không đều kỳ, có khi 3 tuần, khi 5 tuần/một kỳ. Cây bút chính là Nguyễn Ái Quốc, còn cộng tác viên có nhiều, như: Hồ Tùng Mậu, Lê Hồng Sơn, Trương Văn Lĩnh, Lê Duy Diễm, Hạ Sĩ, Hương Mộng, H.T, H.L; nhiều bài không ký tên tác giả.

### Về hình thức trình bày, in ấn, phát hành:

Báo Thanh Niên viết bằng bút sắt nhọn trên giấy sếp, khổ giấy khoảng 18cm x 24 cm; mỗi số báo có khi 4 trang, khi 2 trang, mỗi trang chia làm hai cột như tạp chí, mỗi cột từ 23 đến 26 dòng chữ. Phía trên cùng ở trang 1, chính giữa là tên báo Thanh Niên bằng chữ Hán và chữ Việt; ở góc trái là ngôi sao năm cánh, có ghi số báo. Tất cả đóng khung chạy dài suốt trang báo. Từ số 01 ra ngày 21/6/1925 đến số 107, chưa thấy có thông tin cơ quan chủ quản của tờ báo; đến số 108 ra ngày 28/7/1929 mới thấy có tiêu đề □Cơ quan của Đảng Việt Nam Cách mạng Thanh niên□

Báo Thanh Niên có các chuyên mục lớn: Nghiên cứu lý luận, Xã luận, Tin tức, Thanh niên, Diễn đàn phụ nữ, Văn đáp, Thư tín, Thơ ca, Phê bình... Số mục, số bài ít, bài viết thường ngắn gọn, thỉnh thoảng có bài viết dài được đăng liên tiếp nhiều kỳ và thỉnh thoảng có một hình vẽ<sup>(6)</sup>. Đối tượng chính của Báo là những

người Việt Nam biết chữ quốc ngữ, nhất là thanh niên, học sinh, công nhân. Báo Thanh Niên ra được mấy chục số, thì Nguyễn Ái Quốc chọn lọc lại theo chuyên đề, in thành các tập sách nhỏ để phục vụ công tác tuyên truyền, giáo dục một cách sâu, rộng hơn. Một số sách nhỏ có tên: Chủ nghĩa Mă Khắc Tư, Xã hội chủ nghĩa, Vấn đề tổ chức cách mạng, Phê bình chủ nghĩa Găngđi, Phê bình Tam dân chủ nghĩa của Tôn Dật Tiên...<sup>(7)</sup>.

Ra đời trong hoàn cảnh cách mạng Việt Nam đang hoạt động bí mật ở nước ngoài, Báo Thanh Niên số lượng in có hạn, mỗi số xuất bản khoảng 100 bản tại cơ sở bí mật ở Quảng Châu. Sau khi báo phát hành, số lớn được đóng gói rất cẩn thận, theo đường dây bí mật của Đảng, chủ yếu bằng đường thủy, chuyển từ Quảng Châu đến Thượng Hải, Hồng Kông để đưa về Việt Nam và sang Xiêm, Nhật Bản để tuyên truyền đường lối cách mạng. Chi phí in báo rất khó khăn, nguồn chủ yếu là tiền làm thêm của Nguyễn Ái Quốc, một phần dựa vào nguồn trợ cấp của Quốc tế Cộng sản, sự trợ giúp của Tỉnh ủy Quảng Đông, Đảng Cộng sản Trung Quốc và của Hội Liên hiệp các dân tộc bị áp bức.

### ***Về thời gian hoạt động và nội dung truyền tải:***

Báo Thanh Niên hoạt động qua thời kỳ có sự chỉ đạo trực tiếp của Nguyễn Ái Quốc, từ số 01 ra ngày 21/6/1925 đến số 88 ra ngày 17/4/1927 và thời kỳ từ tháng 4/1927 đến ngày 14/2/1930 do những học trò của Nguyễn Ái Quốc phụ trách, vì lúc này Người chuyển vào hoạt động bí mật, rời khỏi Quảng Châu trở lại Liên Xô<sup>(8)</sup>. Cả hai thời kỳ tồn tại, Báo xuất bản trên 200 số<sup>(9)</sup>. Rất tiếc là phần lớn các số báo do mật thám Pháp tịch thu và thiêu hủy, nên số lưu giữ được hiện nay không còn bao nhiêu.

Bên cạnh giới thiệu về mục đích, chương trình hành động, tổ chức của Hội, Báo Thanh Niên tuyên truyền những vấn đề chính: 1/ Đế quốc và thuộc địa, 2/ Cách mạng và cải lương, 3/ Vì lẽ gì mà người Việt Nam chưa làm được cách mạng, những trở ngại tư tưởng và tổ chức cần vượt qua. 4/ Đảng cách mạng, Đảng Cộng sản. 5/ Cách mạng dân tộc và cách mạng thế giới. 6/ Đảng cách mạng và Mặt trận dân tộc thống nhất. 7/ Hướng đến phát động một phong trào đấu tranh của quần chúng. 8/ Học tập các cuộc cách mạng thế giới. 9/ Học tập lý luận chủ nghĩa Măc - Lênin<sup>(10)</sup>.

Thông qua đó, Báo chuyển đến công chúng Việt Nam yêu nước, đặc biệt là thanh niên, công nhân, nông dân, trí thức... lúc bấy giờ những nội dung, như: việc

đoàn kết dân tộc trong đấu tranh cách mạng; tấm gương anh dũng hy sinh trong lịch sử dân tộc ta; nỗi thống khổ của nhân dân ta dưới ách thống trị của đế quốc thực dân, phong kiến; ảnh hưởng quốc tế từ cuộc Cách mạng tháng Mười Nga năm 1917; mối quan hệ giữa cách mạng trong nước và cách mạng thế giới; con đường và các điều kiện để cách mạng Việt Nam thắng lợi, nhấn mạnh vai trò lãnh đạo của chính Đảng theo chủ nghĩa Măc - Lênin...

### ***Về văn phong, ngôn từ, hình ảnh:***

Báo Thanh Niên sử dụng kết hợp các bài viết, câu khẩu hiệu, câu tục ngữ, ca dao, thành ngữ quen thuộc, kết hợp sự so sánh ví von, lối văn vần và một số hình vẽ tả thực hoặc biếm họa, tạo được sức cuốn hút bạn đọc. Các bài viết ngắn gọn, súc tích, ưu tiên câu đơn, một mệnh đề rõ ý; từ ngữ thông dụng, đại chúng, dễ hiểu, dễ nhớ, dễ làm, phù hợp đối tượng công - nông. Trong đó, Nguyễn Ái Quốc còn đề xuất việc cải tiến chữ quốc ngữ, nên Báo thường dùng chữ z thay cho d, d thay cho đ, k cho c, f cho ph. Điểm rất đặc biệt là Báo Thanh Niên còn dùng tranh vẽ để tuyên truyền và tố cáo tội ác thực dân, phong kiến.

### **3. Báo Thanh Niên hoàn thành sứ mệnh cao cả và những gợi mở tương lai**

Mặc dù ra đời trong điều kiện lịch sử hết sức đặc biệt: trên đất Trung Quốc, nhân sự eo hẹp, hoạt động bí mật, cơ sở vật chất thiếu thốn, có nhiều tờ báo khác cùng hoạt động, điều kiện vận hành khó khăn... nhưng Báo Thanh Niên đã hoàn thành xuất sắc sứ mệnh cao cả của mình. Thông qua Báo Thanh Niên, cùng với một số phương thức khác, trong đó có các bài viết của Nguyễn Ái Quốc đăng ở báo chí của Quốc tế Cộng sản, của Đảng Cộng sản Liên Xô, của Đảng Cộng sản Pháp và việc xuất bản cuốn sách *Đường cách mạng*, lý luận cơ bản về cách mạng vô sản và con đường cách mạng Việt Nam từng bước được thâm thấu, chuyển thành hành động cách mạng trong đồng bào.

Báo Thanh Niên ra đời, đặt nền móng đầu tiên cho nền Báo chí Cách mạng Việt Nam. Với khoảng 5 năm hoạt động (1925 - 1930), Báo Thanh Niên đã hoàn thành xuất sắc nhiệm vụ của tờ báo cách mạng, tích cực tuyên truyền vạch trần tội ác thực dân Pháp và chế độ phong kiến suy tàn; cổ động, khích lệ tinh thần yêu nước, nhân lên khí phách hào hùng dân tộc Việt Nam. Báo đem đến cho giai cấp công - nông Việt Nam lúc bấy giờ một thế giới quan mới, nhân sinh quan mới, phương pháp tư duy

mới, đạo đức mới, chủ nghĩa anh hùng mới, góp phần mở đầu sự nghiệp đổi mới tư tưởng chính trị, phương pháp cách mạng và phong cách báo chí của Việt Nam; hoàn thành nhiệm vụ chuẩn bị về mặt chính trị, tư tưởng, tổ chức cho sự ra đời Đảng Cộng sản Việt Nam.

Hiện nay, trong bối cảnh toàn Đảng, toàn dân, toàn quân nỗ lực chuẩn bị cả thể lẫn lực đưa đất nước Việt Nam bước vào kỷ nguyên vươn mình, chúng ta tìm thấy những giá trị, bài học gợi mở từ Báo Thanh Niên ra đời cách đây 100 năm, cụ thể là:

*Một là*, đây là tờ báo mẫu mực về nội dung tư tưởng, chính trị, cách thức trình bày, hình thức thể hiện nội dung, văn phong, nghệ thuật, phát hành... Trong điều kiện đổi mới đất nước, hội nhập sâu rộng, khoa học công nghệ phát triển như vũ bão, thông tin nhanh và nhiều chưa từng có, chúng ta càng phải đề cao, coi trọng vai trò "vũ khí sắc bén đi tiên phong trên mặt trận tư tưởng, văn hóa" của báo chí cách mạng; là kênh chính yếu, thường trực làm cho cán bộ, đảng viên, nhân dân biết, hiểu, tin và tích cực hành động các mạng dưới sự lãnh đạo của Đảng.

*Hai là*, bất luận trong mọi hoàn cảnh, báo chí luôn phải hoạt động đúng tôn chỉ, mục đích và xác định rõ đối tượng chính của mình để lựa chọn nội dung, cách thức thể hiện phù hợp; tránh hiện tượng chồng lấn, trùng lặp không cần thiết; không nên đưa nhiều thông tin về mặt trái, mặt tiêu cực. Trước đây, nhằm tuyên truyền tư tưởng cách mạng đến đông đảo nhân dân Việt Nam từ công nông là "gốc cách mạng" đến những người đang lầm đường hoặc buộc phải cầm súng trong quân đội Pháp, Nguyễn Ái Quốc và những người học trò của mình xuất bản nhiều loại báo cho các đối tượng khác nhau.

*Ba là*, thông tin trên báo chí cần súc tích, ngắn gọn, rõ ý, rõ câu, phong cách sinh động, hấp dẫn, dễ hiểu, dễ nhớ, dễ thực hành. Lúc bấy giờ, bên cạnh các bài viết là chủ yếu, Báo Thanh Niên dành dung lượng nhất định đăng tải các câu khẩu hiệu (như: Dân An Nam đoàn kết lại! Cách mạng An Nam muôn năm! Tinh đoàn kết giữa các dân tộc bị áp bức và thợ thuyền trên trái đất muôn năm!), sử dụng lối văn vần (như: Đồng bào ơi, mau mau dậy cứu giống nòi/ Kéo mà Nam Việt đi đòi nhà ma!), sử dụng ca dao, tục ngữ, thành ngữ quen thuộc (như: lạt mềm buộc chặt, gà què ăn quẩn cối xay), lối so sánh mộc mạc, gần gũi (như: ví người dân bị áp bức tương tự như cánh gà, lợn bị nhốt; người mà không được tự do, thà rằng chết!...).

*Bốn là*, nên chú ý các hình vẽ diễn đạt các hàm ý

về nội dung của báo. Báo Thanh niên thường dùng tranh vẽ tố cáo tội ác thực dân, phong kiến. Điển hình, số 63 ra ngày 3/10/1926, sau khi trình bày "Vì sao bị đói khổ, làm thế nào để khỏi đói khổ, nô lệ", có tranh vẽ ba người: một người (chủ thích chữ An Nam) bị trói chặt; một người (có ghi chữ Pháp) cầm đầu dây nói "trói thật chặt, sưu thuế, thuốc phiện, rượu cò, bỏ đều ra mà lấy"; người thứ ba (mang hai chữ khách mệnh) đang cầm dao chặt đứt các dây trói, kèm lời nói: "Muốn cứu người An Nam thì phải khách mệnh".

Với vai trò, sứ mệnh, hoạt động và cống hiến của Báo Thanh Niên, ngày 5/02/1985, Ban Bí thư Trung ương Đảng ta có Quyết định số 52-QĐ/TW lấy ngày 21/6 hằng năm là "Ngày Báo chí Cách mạng Việt Nam". Năm nay, Kỷ niệm 100 năm Báo Thanh Niên ra đời cũng là mốc son 100 năm lịch sử Báo chí Cách mạng Việt Nam, chúng ta thêm một lần biết ơn lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh sáng lập nền báo chí cách mạng nước nhà, thêm trân quý những người làm báo chân chính và nỗ lực góp sức cho sự phát triển của Báo chí Cách mạng Việt Nam./.

(1) Ở La Mã cổ đại, bản tin Acta Diurna (Sinh hoạt hàng ngày), khắc trên đá xuất hiện từ năm 59 trước Công nguyên, đây là một hình thức báo chí đầu tiên. Ở Trung Quốc, cuối đời nhà Hán, xuất hiện tờ báo đầu tiên ở dạng công báo, gọi là Đế báo ( ) và đến thời Nhà Đường xuất hiện bản tin Khai nguyên tạp báo ( ) viết bằng tay trên chất liệu lụa, được coi là tờ báo đầu tiên của Trung Hoa và là tờ nhật báo đầu tiên trên thế giới. Năm 1605 tại Đức xuất hiện Bản tin về những câu chuyện nổi tiếng, được đánh giá là tờ báo đầu tiên ở châu Âu. Ở Mỹ ngày 24/4/1704 ra đời tờ The Boston News-Letter và ở châu Phi ngày 13/01/1773 xuất hiện tờ báo đầu tiên tại Mô-ri-xơ (Mauritius).

(2), (3) (4), (5) Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh (1998), *Nguyễn Ái Quốc ở Quảng Châu (1924 - 1927)*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr:92-93

(6) Phạm Xanh (2001), *Nguyễn Ái Quốc với việc truyền bá chủ nghĩa Mác - Lênin vào Việt Nam (1921 - 1930)*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr:112-113, 114-115.

(7) Theo GS Trần Văn Giàu, dẫn trong *Nguyễn Ái Quốc ở Quảng Châu (1924 - 1927)*, tr:97.

(8) Vương Trung Hiếu (2023), *Những tờ báo đầu tiên trên các châu lục và tại Việt Nam*, Báo Thanh niên Online ngày 19/06/2023.

(9) Theo tác Tầm Vu qua tài liệu lưu trữ của thực dân Pháp cho biết, đến ngày 14/3/1930, Báo Thanh niên ra tất cả 202 số. Tác giả Huỳnh Kim Khánh, cho rằng, từ ngày 21/6/1925 đến tháng 5/1930, Báo Thanh niên ra được 208 số (sau đó tiếp tục xuất bản dưới hình thức đánh máy 4 bản bằng giấy dó).

(10) Ban Tư tưởng - Văn hóa Trung ương (2025), *Lịch sử biên niên công tác tư tưởng - văn hóa của Đảng Cộng sản Việt Nam 1925-1954*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr:139.